

Uitdagingen voor verduurzaming van de biologische keten

Consumenten vinden het steeds belangrijker dat hun voedsel duurzaam is. Maar hoe duurzaam is de biologische keten eigenlijk? Hoe meten we duurzaamheid? Wat doen ketenpartijen al en wat kunnen ze nog meer doen? Tijdens de werkbijeenkomst 'Het zit zó bij bio: duurzaamheid en energie' op 22 mei bogen ketenpartijen, onderzoekers, adviseurs en belangenbehartigers zich over dit actuele en complexe thema.

De bijeenkomst was een initiatief van Wageningen UR en de Vereniging Biologische Productie- en handelsbedrijven (VBP). Sprekers waren Edwin Hecker van Schutelaar & partners, Wijnand Sukkel van Wageningen UR, Volkert Engelsman van

Eosta en Jan Groen van Green Organics. Na de presentaties discussieerden de deelnemers in groepen over vier duurzaamheidsvragen.

Aandacht voor duurzaamheid

De biologische sector heeft duurzaamheid altijd al hoog in het vaandel; het is een van de basisprincipes. Consumenten verwachten dat biologisch duurzaam is. Maar is dat wel zo vanzelfsprekend? Bavo van den IJssert van de VBP prikkelt de deelnemers tijdens de werkbijeenkomst: 'Het duurzame imago staat onder druk. De biologische keten na de primaire productie – handel, verwerking en winkels – onderscheidt zich niet van gangbaar. Ik heb zelfs de indruk dat gangbaar hier voorop loopt. Biologische ketenpartijen doen wel van alles voor verduurzaming, maar het is hapsnap. Als we het niet goed aanpakken, krijgen we over een paar jaar problemen.'

Broeikasgasproductie biologische producten

Het is goed de duurzaamheid in de verschillende schakels van de keten onder de loep te nemen. Wat gebeurt er in de primaire productie, wat vanaf het erf tot in het winkelschap en wat van winkelschap tot bij de consument thuis? Er is nog veel onbekend. Onderzoeker Wijnand Sukkel heeft op ver-

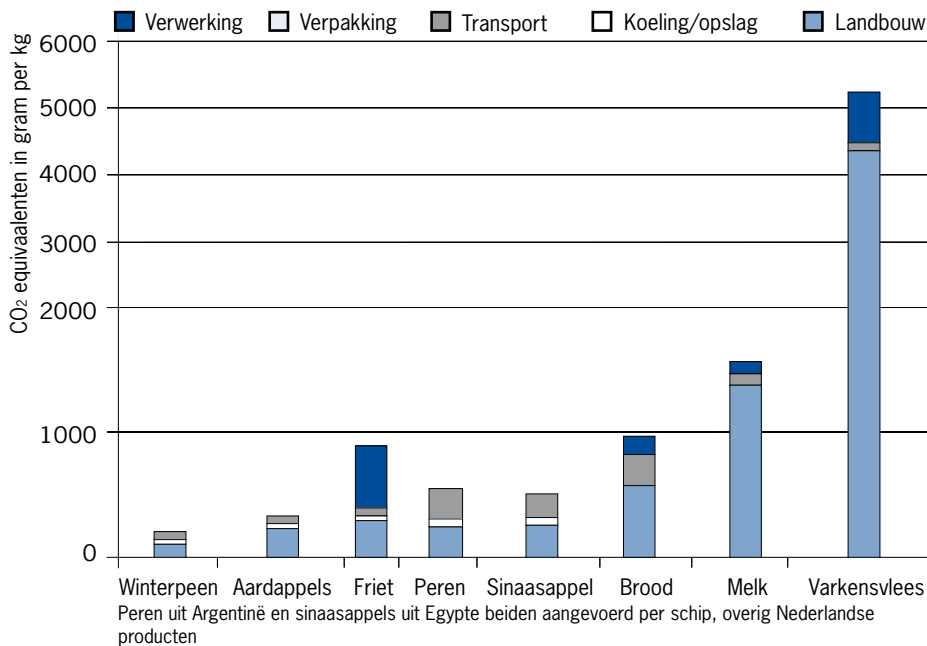
zoek van Bioconnect, de VHP en enkele biologische ketens, een begin gemaakt om cijfers boven tafel te krijgen. Hij heeft zich geconcentreerd op broeikasgasemissie. Op basis van gegevens van een aantal bedrijven zijn voor acht uiteenlopende producten de broeikasgasemissies berekend. Het ging om peren uit Argentinië en sinaasappels uit Egypte, beide aangevoerd per schip, en de Nederlandse producten: aardappelen, winterpeen, prei, brood, melk en varkensvlees. Bekeken is wat landbouw, koeling, transport, verwerking en verpakking elk bijdragen aan de broeikasemissie (zie figuur 1 en 2). Hoewel niet volledig, waren deze cijfers soms al een eye opener. Eén van de bedrijven die meedeed aan het onderzoek verbaasde zich dat in de keten de broeikasgasemissie in vooral de primaire productie nog relatief hoog is (zie figuur 2). Het bedrijf heeft zich voorgenomen om meer te kijken naar hoe het staat met de duurzaamheid in de teelt.

Kennis van de hele keten

Wanneer bedrijven maatregelen voor duurzaamheid treffen is dit niet per definitie effectief, houdt Sukkel voor. Minder koelen bijvoorbeeld, kan verderop in de keten problemen geven met de houdbaarheid. Het kan ertoe leiden dat supermarkten of consumenten meer voedsel weggooien. Sukkel:

Verduurzaming van importproducten door de opzet van grootschalige composteringsprojecten.

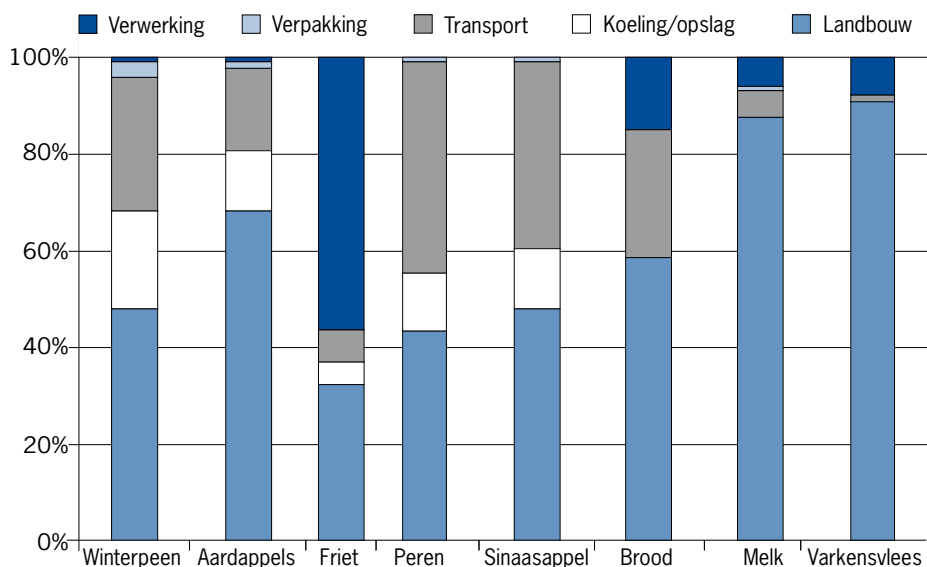

Figuur 1: Broeikasgasemissie per product (indicatief)

‘Bij derving is veel tot alle input voor niets geweest.’ Dit soort onverwachte effecten in de keten zijn te voorkomen wanneer bedrijven naast kennis van de eigen schakel, kennis hebben van de hele keten. Dit onderzoek is onder meer gebaseerd op gegevens uit het onderzoek ‘Energiegebruik en broeikasgasemissies in de biologische keten: een literatuuronderzoek naar verschillen in prestaties tussen biologische en gang-

bare landbouw’. Het rapport is te vinden op www.biokennis.nl.

Sukkel heeft de intentie het onderzoek voort te zetten met meer producten en meer duurzaamheidsaspecten als consumentenkilometers en derving. Het aantal kilometers dat consumenten voor hun voedsel rijden, telt hard mee, en ook het voedsel dat winkels en consumenten weggooien.

Figuur 2: Broeikasgasemissie per product (relatieve verdeling)

Acties voor duurzaamheid

Wacht niet op regelgeving, adviseert Sukkel, maar neem initiatief. Zorg er in ieder geval voor dat je eigen bedrijf duurzaam is, dan kun je ook voorwaarden stellen aan leveranciers en afnemers, hen adviezen geven en kennis overdragen. Houd rekening met effecten van maatregelen op de rest van de keten. Bedenk hoe je invloed kunt uitoefenen op het consumentgedrag en hoe je elders kunt compenseren met CO₂-rechten, bosaanplant en investering in projecten. In het eigen bedrijf kun je kijken naar vermindering van gebruik van fossiele energie, gebruik van hernieuwbare energiebronnen, hergebruik van reststromen, beperking van derving product en verpakking: hergebruik, afbreekbaarheid, consumenteninformatie en derving. ‘Gemiddeld doet bio het goed’, concludeert Sukkel, ‘maar er is nog grote variatie tussen producten en in de schakels.’

Herstel van verarmde bodems

Twee bedrijven waren voor de bijeenkomst uitgenodigd vanwege hun voorloperrol. Ze steken hun nek uit en geven handen en voeten aan duurzaamheid. Ze maken bewust keuzes in wat ze belangrijk vinden, gaan ermee aan de slag en dragen hun idealen uit. Maar ook bedrijfseconomisch is het lonend.

Volkert Engelsman van Eosta, importeur van biologische en fair trade groente en fruit, vertelt hoe zijn bedrijf als een van de partners van de internationale joint venture Soil & More bijdraagt aan bodemverbetering en behoud van waterkwaliteit in kwetsbare gebieden. Eosta levert met name kennis voor compostering. Engelsman: ‘De gangbare citrusvruchtenteelt in Zuid-Afrika leidt tot een opeenstapeling van problemen: bodemverarming, met als gevolg een hoger stikstofverbruik en meer ziekten en plagen en daardoor meer bestrijdingsmiddelen, meer uitspoeling van nitraat en bestrijdingsmiddelen naar het water en daardoor een teruglopende waterkwaliteit en dichtgroeïende wateren. Deze neerwaartse spiraal

doorbreekt Soil & More door planten uit het water en ander groen afval te composteren. De compost komt als meststof terug op het land en verbetert de bodemstructuur en vermindert de nitraatuitspoeling. Het waterbergend vermogen en de ziekteverendigheid van de gewassen nemen toe.' Het concept slaat ook aan in Mexico, India en Egypte. Met het oog op stijgende olieprijs – en dus kunstmestprijzen – en toenevende watertekorten verwacht Engelsman dat meer landen het concept zullen omarmen. Degenen die Soil & More toepassen, krijgen klimaatrechten voor de vermindering van de methaan- en lachgasuitstoot en voor CO₂-binding via humificatie. 'We kunnen zo mango's, compost én klimaatrechten verkopen', aldus Engelsman. Tesco heeft het concept omarmd en klimaatrechten gekocht.

Ketensamenwerking leidt tot nieuw product

Handelbedrijf Green Organics heeft in ketenverband meegewerkt aan de ontwikkeling van biologische groentesappen uit reststromen van de biologische verwerkende industrie en spoelbedrijven. Het initiatief lag bij het verwerkingsbedrijf PVrovalor, dat al uit gangbare reststromen sappen produceert, en bij Wageningen UR. 'Het klikte meteen tussen de keten- en onderzoekspartijen', aldus Jan Groen van Green Organics. 'Door onderling vertrouwen hebben we in korte tijd een nieuw product op de markt gebracht: wortel-, bieten-, zuurkool- en gemengde groentesappen uit reststromen. We onderzoeken nu de mogelijkheden voor maïssap.' Green Organics verzamelt de grondstof en controleert deze op geschiktheid. Zo moet het nitraatgehalte aan de norm voldoen en de grondstof een minimale kwaliteit hebben. Wageningen UR heeft reststromen in de biologische sector in kaart gebracht, de ketenvorming begeleid, de marktperspectieven en de duurzaamheid onderzocht en samen met HAS Den Bosch de specificaties uitgezocht om in aanmerking te komen

voor het EKO-Keurmerk. 'Tien tot twintig procent van bijvoorbeeld de biologische wortelproductie was afval', zegt Groen. Naast minder verliezen verbetert het rendement van de hele keten, inclusief dat van de telers. Grondstoffen voor groentesap leveren namelijk meer op dan grondstoffen voor veevoeder. Provalor denkt over een paar jaar circa vijftig procent van de reststroom uit de Nederlandse biologische groenteteelt om te kunnen zetten in groentesappen.

Één taal voor het meten van duurzaamheid

In opdracht van Wageningen UR en Bioconnect heeft communicatie- en adviesbureau Schuttelaar & partners vijftien partijen in en rondom de biologische primaire sector geïnterviewd over duurzaamheid en het gebruik van duurzaamheidsindicatoren. Die partijen waren onder andere Biologica, Veneca, CBL, LNV, ZLTO, Rabobank, VION, Dierenbescherming, Triodosbank en de VBP. Alle partijen vinden dat er voor zowel de biologische als gangbare sector één gemeenschappelijke "taal" moet komen voor het meten van duurzaamheid. Één taal schept duidelijkheid voor alle producten, of

ze nu biologisch en/of fair trade of gangbaar zijn. Het is aan de overheid om overzicht te scheppen in de duurzaamheidsindicatoren en een duidelijk kader te geven voor de verdere implementatie in de praktijk.

Voor het duurzaamheids criterium planet (milieu) zijn de meeste indicatoren goed ontwikkeld. Om meer balans te krijgen verdienen de twee andere p's van people en profit (sociale en economische duurzaamheid) meer aandacht. Wellicht is een vierde p van pleasure (voldoening in het werk) te overwegen.

De partijen stellen dat biologische en gangbare agrarisch ondernemers van elkaar over duurzaamheid kunnen leren in bijvoorbeeld gemengde studiegroepen. Voor consumenten moeten er heldere duurzaamheidsindicatoren komen, zodat ze zelf kunnen bepalen of ze tomaten uit Israël of uit Nederland willen. Druk duurzaamheid niet uit in cijfers, maar zorg voor een soort tabel waaruit blijkt welke vorderingen een ondernemer heeft gemaakt in de drie p's. Om de voortgang te bewaken en de implementatie in de praktijk te begeleiden zou een aangewezen neutrale partij hierin het voortouw moeten nemen.

Wortels die onverkoopbaar zijn voor de versmarkt of ongeschikt zijn voor verwerking in bijvoorbeeld diepvriesproducten, krijgen een nieuwe bestemming als groentesap.

Discussie

In vier groepen is tijdens de werkbijeenkomst gediscussieerd over duurzaamheidsvragen:

1. Hoe betrekken we de keten op bedrijfsniveau bij duurzaamheid?

Er moet sprake zijn van een win-winsituatie: investeringen in duurzaamheid moeten zich terugverdienen. Alle bedrijven in de discussiegroep werken aan duurzaamheid: uitgekende verlichting, recyclebare kratten, optimale logistiek, geen ingevlogen producten en dergelijke. Een bedrijf overweegt de introductie van foodmiles. Een tip is: probeer je te onderscheiden en maak consumenten duidelijk waar je bedrijf het goed doet. Investeer in vaste relaties, zodat zij ook bereid zijn te investeren in duurzaamheid.

2. Welke kansen en bedreigingen liggen er voor duurzaamheid?

Voordat je kunt vaststellen wat kansen en bedreigingen zijn moet je duurzaamheid definiëren en bepalen welke waarden daarbij horen. Pas dan kun je duurzaamheid meetbaar maken. Zie duurzaam produceren vooral als kans. Wacht niet en ga ermee aan de slag en maak keuzes.

3. Hoe kunnen biologische en gangbare ondernemers van elkaar leren?

Biologisch en gangbaar moeten samen optrekken. Nederland staat in duurzaamheid hoog ten opzichte van veel andere landen, dus moeten we elkaar niet beconcurreren. Gangbaar en biologisch kunnen elkaar juist inspireren. Biologisch kan in de handel en retail leren van de schaalgrootte, de logistiek en koeling en omgekeerd kan gangbaar leren hoe je een verhaal overbrengt en consumentenvertrouwen opbouwt.

4. Hoe kunnen we voor consumenten het begrip duurzaamheid vertalen in begrijpelijke termen?

Consumenten zijn niet gediend van nog meer labels. Laat meer het proces zien: waar je als bedrijf mee bezig bent, waar je voor staat, hoe je werkt. Vertel bijvoorbeeld dat een product per boot is vervoerd. Dit soort informatie geeft echte transparantie en dus vertrouwen. Vertel ook eerlijk waar verbeteringen nodig of mogelijk zijn. Zorg dat de productinformatie vindbaar is op internet.

Omdat er geen eenduidige definitie is van duurzaamheid, moeten we keuzes maken en zoeken naar eenvoudige thema's als dierenwelzijn of klimaatneutraal. Bedrijven kiezen voor hun producten de thema's waar ze zich in willen onderscheiden.

Meer over duurzaamheid

BioConnect en Biologica hebben een themawerkgroep Energie en broeikasgasemissie opgericht. Geïnteresseerden kunnen zich voor bedrijfsgerichte vragen melden bij de VBP, Bavo van den Idsert, [e bavo@vbpbiologisch.nl](mailto:bavo@vbpbiologisch.nl) of voor kennisgerichte vragen bij Mari Marinussen, [e marinussen@biologica.nl](mailto:marinussen@biologica.nl).

Voor investeringen in duurzaamheid heeft de overheid allerlei stimuleringsprogramma's en regelingen. Senter Novem is het loket waar u informatie kunt krijgen. U kunt contact opnemen met Ilona Koomen, [e i.koomen@senternovem.nl](mailto:i.koomen@senternovem.nl), [t 038 455 32 44](tel:0384553244).

Meer informatie

- contactpersonen

Bavo van den Idsert, VBP

[t 06 261 600 49](tel:0626160049) [e bavo@vbpbiologisch.nl](mailto:bavo@vbpbiologisch.nl)

Wijnand Sukkel, Wageningen UR

[t 0320 291 375](tel:0320291375) [e wijnand.sukkel.nl](mailto:wijnand.sukkel.nl)

Lopend onderzoek

- Marktpositie natuurvoedingswinkels
- Marktpotentieel heavy users
- Biologisch afbreekbare verpakking
- Beleving gezond
- Visievorming schaalvergroting
- Jongeren als nieuwe doelgroep: marktverkenning
- Interactie tussen afzetkanalen
- Nieuwe afzetkanalen
- Kwaliteitsborging
- Schaalvergroting en kostprijs in de zuivel

Financiering en uitvoering

In Nederland vindt het meeste onderzoek voor biologische landbouw en voeding plaats in grote, voornamelijk door het ministerie van LNV gefinancierde onderzoekprogramma's. Aansturing hiervan gebeurt door Bioconnect, het kennisnetwerk voor de Biologische Landbouw en Voeding in Nederland (www.bioconnect.nl). Hoofduitvoerders van het onderzoek zijn de instituten van Wageningen UR en het Louis Bolk Instituut. De resultaten vindt u op www.biokennis.nl. Mail vragen en/of opmerkingen over het onderzoek voor biologische landbouw en voeding aan: info@biokennis.nl.

Colofon

- samenstelling en redactie

Wageningen UR

- tekst

Ria Dubbeldam, Grafisch Atelier Wageningen

- eindredactie

Communicatiewerkgroep biologische landbouw

- vormgeving

Jelle de Gruyter en Wendy Buss, Grafisch Atelier Wageningen

- druk

Moderndruk, Bennekom

- redactieadres

Wageningen UR, Herman van Keulen

Postbus 409, 6700 AK Wageningen

[t 0317 486 370](tel:0317486370) [e h.vankeulen@wur.nl](mailto:h.vankeulen@wur.nl)

